

университете и интегрированной группе студентов. Выделены детерминанты, от которых, по мнению автора, зависит социально-психологическая адаптация инвалидов по зрению к обучению в высших учебных заведениях.

T.Hrebenyuk. Special features of psycho-social adaptation to study in higher educational institutions of persons with a visual loss

Studying of features of social adaptation of invalids on sight to training in High schooling the report the analysis of references of scientific researches of socially psychological adaptation of invalids on sight to training in High schools and motives which stimulate persons with infringements of sight to formation (education) is made. Are resulted the given studying of a level adaptation invalids on sight at university. Determinants from which are allocated in opinion of the author social-psychological adaptation of sight to training in High schools.

Статтю подано до друку 12. 11. 2004р.

УДК 376.32

© 2004 р.

О.М.Паламар

викладач

НПУ імені М.П.Драгоманова (м. Київ)

Психолого-педагогічні засади корекції пізнавальної діяльності у дітей з вадами зору

У статті розглядаються теоретичні засади організації та здійснення корекції пізнавальної діяльності дошкільників і молодших школярів з порушеннями зору. Визначено основні принципи корекції, специфічні аспекти змісту навчання,

завдання корекції пізнавальної діяльності на даних вікових етапах.

Ключові слова: *корекція пізнавальної діяльності, актуальний рівень розвитку, принципи корекції, пізнавальні здібності, когнітивний тренінг.*

Як відомо, труднощі в оволодінні способами сприймання, просторового орієнтування, прийомами навчальної, ігрової та трудової діяльності, які прямо або опосередковано зумовлені патологією зору, чинять негативний вплив на розвиток пізнавальної активності дитини. У зв'язку з цим важливим аспектом навчально-виховного процесу в освітніх закладах для дітей з вадами зору є цілеспрямована корекція пізнавальної діяльності.

Актуальність даної проблеми та необхідність її практичного вирішення значно посилюється в умовах реформування сучасної освіти, адже одним з провідних завдань шкільного навчання, проголошеним Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ ст., є розвиток у дітей активного пізнавального ставлення до дійсності, створення умов для реалізації їхніх пізнавальних можливостей.

Метою даної статті є узагальнення підходів до вирішення проблеми корекції пізнавальної діяльності, здійсненого на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічних джерел.

Дані сучасної тифлопсихології та тифлопедагогіки доводять необхідність введення в практику роботи спеціальних шкіл занять з корекції відхилень у розвитку пізнавальної діяльності дітей з глибокими порушеннями зору. Ще до того, як ставити перед дітьми певні пізнавальні завдання, вихователь або вчитель мають знати рівень сформованості у кожної дитини відповідних пізнавальних здібностей. Це знання допоможе певним чином модифікувати завдання, що пропонуються, - розчленувати їх на більш чи менш крупні одиниці, знизити чи підвищити їх рівень

складності, надати дитині необхідні підказки, допоміжні запитання – тобто здійснити диференційований та індивідуальний підходи.

З іншого боку, необхідно всіма зусиллями розвивати пізнавальний інтелект дитини, і, якщо він не відповідає віковій нормі, – коригувати його, якщо такої норми досягнуто – сприяти його подальшому розвитку.

Для з'ясування актуального рівня розвитку пізнавальної сфери дитини застосовують психодіагностичні методи, спрямовані на як власне встановлення психологічного діагнозу, так і корекцію та розвиток психічних властивостей дитини з вадами зору. Такими методами є спостереження, аналіз продуктів діяльності, індивідуальна бесіда тощо [1].

За основу побудови системи критеріїв, що визначають рівень сформованості тієї чи іншої психічної властивості, взято концепцію вітчизняного психолога Л.С.Виготського про зону найближчого розвитку та рівень актуального розвитку дитини. Зону найближчого розвитку становлять ті розумові дії, що їх дитина може здійснити при безпосередньому стимулюванні та допомозі з боку дорослого. Якщо цю дію дитина робить самостійно, без допомоги дорослого, то ці пізнавальні дії можна віднести до зони актуального розвитку. Відповідно до цього визначають рівні сформованості окремих рис індивідуальної пізнавальної діяльності [1].

У випадку, якщо дана риса не виявляється навіть при безпосередній допомозі дорослого або виявляється дуже слабо, тоді її треба віднести до низького рівня сформованості (перебуває нижче від порогу зони найближчого розвитку). Якщо за цих умов вона виявляється в достатній мірі, то такий рівень кваліфікується як середній. Ті риси, які дитина виявляє самостійно, слід віднести до високого рівня сформованості (що відповідає рівню актуального розвитку). Зазвичай рівень розвитку пізнавальних властивостей дитини характеризується за такими рівнями: 1) дуже низький, 2) низький, 3) нижчий від

середнього, 4) середній, 5) вищий від середнього, 6) високий, 7) дуже високий.

Корекція та розвиток пізнавальної сфери дитини з вадами зору може відбуватися двома шляхами [1; 2; 3; 4]:

1) надання навчально-виховному процесу корекційної спрямованості, розвиваючого характеру, диференціація та індивідуалізація цього процесу. В ході засвоєння нових знань і навичок відбувається активізація відповідних пізнавальних здібностей: сенсорних (відчуття), перцептивних (сприймання), атенційних (увага), мнемічних (пам'ять), мисленнєвих, імажитивних (уява), мовленнєвих. Активізація будь-якої пізнавальної здібності не минає для неї безслідно – ця здібність певним чином розвивається (набуває більшої сили, починає функціонувати з більшою швидкістю, точніше);

2) використання спеціально розробленої системи вправ, безпосередньо не пов'язаних з засвоєнням програмного матеріалу, спрямованих на планомірне тренування та корекцію пізнавальних здібностей (когнітивний тренінг). Кожний тренувальний комплекс спрямований на розвиток однієї здібності (сенсорної, перцептивної тощо). Когнітивний тренінг найчастіше здійснюється у позаурочний час.

Особливістю занять з корекції пізнавальної діяльності є їх чітка цілеспрямованість на усунення прогалин у розвитку та формуванні способів розумової діяльності. На таких заняттях враховується актуальний рівень психічного розвитку кожної дитини. Це може виявлятися в уповільненні темпів роботи, виконанні більш простих завдань, використанні елементів предметно-практичної діяльності.

Раціональна організація навчання та виховання дітей з вадами зору у спеціальних дошкільних закладах можлива тільки за умови правильного розуміння структури дефекту кожної дитини: стану зору, відхилень, обумовлених зоровою недостатністю, різних супутніх порушень.

Порушення процесу зорового сприймання призводить до збіднення предметних та просторових уявлень, труднощів під час орієнтування у просторі, порушення координації рухів, формування рухових навичок. Тому, необхідність врахування особливостей психофізичного розвитку стає очевидною.

Т.П.Свиридюк [4] розроблено спеціальну індивідуальну карту розвитку дитини з патологією зору. За допомогою цієї карти на основі співставлення сформованих у дітей знань, умінь, навичок та способів дій дитини з вимогами, передбаченими програмою дитячого садочка для кожного вікового етапу, виявляються прогалини і особливості розвитку кожної дитини та складається перспективний план індивідуальної й групової корекційно-виховної роботи.

При підготовці до індивідуального корекційно-виховного заняття необхідно враховувати труднощі, які відчувають окремі діти при вивченні конкретного програмного матеріалу: дані про стан зору кожної дитини, допустиме зорове навантаження, розмір, форму, колір і напрямок руху об'єктів вивчення.

Тифлопедагог формує та рекомендує певну методику індивідуальної роботи щодо запобігання труднощів та відставання у розвитку дітей, допоміжні ігри, наочні посібники.

Важливе місце в індивідуальній карті обстеження належить виявленню уявлень про оточуючий світ, сенсорний та мовленнєвий розвиток, вивчення стану рухових навичок.

Завданнями корекції пізнавальної діяльності старших дошкільників з вадами зору є :

1. Навчання дітей використанню різних еталонів оцінки, за допомогою яких дитина могла б виділяти параметри об'єктів і на цій основі порівнювати їх між собою.

2. Формування диференційованого сприймання.

3. Формування і розвиток узагальнюючих форм мислення і основ логічних операцій.

4. Формування і розвиток логічного запам'ятовування.

5. Формування інтересу до знань та шляхів їх отримання за рахунок додаткових зусиль.

7. Розвиток мовлення, здатності висловлювати свою думку, розуміти і застосовувати символи.

8. Розвиток дрібної моторики рук і око-рухової координації.

9. Формування початкових умінь зі сфери навчальної діяльності: вмінь точно і уважно виконувати вказівки дорослого, самостійно діяти за завданням, орієнтуватися на правило, вірєць, умову.

Принципи корекції пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі навчання були сформульовані І.С.Моргулісом [2]:

1) принцип підсилення педагогічного керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учнів;

2) принцип формування сенсорного досвіду;

3) принцип розвитку дотикової діяльності;

4) принцип інтелектуалізації навчально-пізнавальної діяльності;

5) принцип формування співвідносної діяльності.

Реалізація цих принципів, на думку автора, має відбуватися як на елементарно-функціональному рівні (формування сенсорного досвіду через оволодіння основними способами і прийомами перцептивної діяльності), так і на системно-інтергративному рівні (формування способів і прийомів розумової діяльності на базі отриманого чуттєвого досвіду).

Відзначимо, що виділення даних рівнів є умовним, адже, як відомо, вищі пізнавальні процеси досить рано включаються до сенсорної діяльності дитини з вадами зору, певним чином змінюючи цю діяльність.

Важливим питанням, яке виникає в процесі навчання молодших школярів з вадами зору, є визначення обсягу специфічного матеріалу, нарівні з навчальним матеріалом, характерним для масової школи.

Загальноновизнано, що наявність специфічного матеріалу в процесі навчання дітей даної категорії, має залежати від ступеня відставання у розвитку. Специфічний матеріал є найбільш важливим на початковому етапі навчання. Специфічність змісту початкового навчання в освітніх закладах для дітей з вадами зору виявляється:

1) у використанні спеціальної знакової системи (система Брайля, рельєфне малювання, рельєфне креслення);

2) в активізації збережених каналів інформації, включення з цією метою матеріалу спрямованого на конкретизацію та розширення уявлень про оточуючий світ;

3) у використанні технічних та інших спеціальних наочних засобів навчання.

Не зважаючи на те, що провідним елементом організації корекційної роботи у спеціальній школі є урок, вона має охоплювати й інші форми організації діяльності учнів.

Основними напрямками корекції пізнавальної діяльності в роботі з молодшими школярами, що мають порушення зору, є:

1. Розвиток здатності доволіно керувати своєю поведінкою та пізнавальними процесами. Формування функції планування та контролю.

2. Формування цілеспрямованого спостереження за об'єктом, явищем відповідно до поставленого завдання (виділення головних ознак, зв'язків).

3. Розвиток абстрактного (оперування поняттями, символами) і логічного мислення (виділення основних ознак, зв'язків між явищами), розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, умовивід).

4. Розвиток смислової та логічної пам'яті, спеціальне навчання прийомам запам'ятовування.

5. Формування елементів навчальної діяльності: уміння визначати способи виконання завдань, вміння переносити спосіб на новий матеріал, контролювати, аналізувати свою пізнавальну діяльність.

Корекційно-розвиваючі заняття можуть проводитись як індивідуально з однією дитиною, так і з групою дітей (4-6 - для дошкільників, 6-8 - для молодших школярів).

Принципи роботи в групі корекції були предметом вивчення І.В.Дубровіної [3] та Т.П.Свиридюк [4]. На думку авторів, при проведенні занять з корекції пізнавальної діяльності дитини слід враховувати такі положення:

1. Корекційна робота будується на основі індивідуального підходу відповідно до рівня актуального психічного розвитку та “зони найближчого розвитку” дитини.

2. Індивідуалізація педагогічних засобів впливу на кожну дитину з вадами зору (вибір оптимальної кількості доступних і посильних для неї завдань на кожному етапі корекції).

3. Заняття бажано проводити в ігровій формі, викликаючи у дітей живий інтерес.

4. Обов'язкове створення атмосфери доброзичливості, переживання успіху, радості від подолання труднощів, сприяти усвідомленню власного просування в оволодінні способами діяльності. Позитивна емоційна оцінка з боку тифлопедагога будь-якого досягнення дитини.

5. Неприпустимим є покарання за неуспіх, культивування тривожності. Кожна помилка має бути пояснена дитині, щоб вона знала, як правильно робити ті чи інші дії.

6. Велику увагу треба приділяти розвитку у дітей здатності до самостійної адекватної оцінки своєї роботи.

Отже, коригувати та розвивати пізнавальні процеси дуже важливо, але слід обов'язково враховувати, що якість та інтенсивність пізнавальної діяльності дитини, її здатність мислити, запам'ятовувати залежить від емоційного стану, мотивації, рівня самоорганізації та самоконтролю. Невпевненість у собі, відчуття психологічного дискомфорту, тривожність, страхи гальмують пізнавальну активність, не дають можливості творчо мислити, гарно запам'ятовувати матеріал. Тому, перш ніж проводити корекцію, тифлопедагог має з'ясувати дійсні причини незібраності дитини, її невміння

розв'язувати логічні задачі, запам'ятовувати матеріал. При проведенні корекційної роботи необхідно не лише вдосконалювати пізнавальні процеси у дитини, а й надати їй впевненості у собі, власних силах і здібностях.

Важливе правило корекції пізнавальної діяльності проголошує: *не змінюйте дитину, а створюйте умови для її розвитку!*

Список літератури

1. Гільбух Ю.З. Учитель і психологічна служба школи – К.:ВПОЛ, 1994. – 140 с.

2. Коррекционная работа с учащимися начальных классов школ для слепых детей: Учебно-методическое пособие / Под. ред. Л.И.Солнцевой. – М.:ВОС, 1990. - 132 с.

3. Рабочая книга школьного психолога / Под. ред. И.В.Дубровиной. – М.: Просвещение, 1991.

4. Свиридюк Т.П. Методические рекомендации по организации коррекционно-воспитательного процесса в дошкольных учреждениях для детей с патологией зрения. – К., 1977.

Е.М.Паламарь. Психолого-педагогические основы коррекции познавательной деятельности у детей с нарушениями зрения

В статье рассматриваются теоретические основы организации и осуществления коррекции познавательной деятельности дошкольников и младших школьников с нарушениями зрения. Определены основные принципы коррекции, специфические аспекты содержания обучения, задания коррекции познавательной деятельности на данных возрастных этапах.

O.Palamar. Psycho-pedagogical aspects of cognitive activity correction by children with a vision loss

The article deals with the theoretical aspects of cognitive activity organization as well activity correction with children

under school age and junior pupils with a vision lost. Here are determined the main correction principles, special issues of study content, main correction tasks of cognitive activity on certain age period.

Статтю подано до друку 17. 11. 2004р.

УДК 376.32

© 2004 р.

І.О.Сасіна

викладач

НПУ імені М.П.Драгоманова (м. Київ)

Зміст роботи тифлопедагога в дошкільному закладі

В статті розкриваються основні напрямки роботи тифлопедагога в спеціальному дошкільному закладі для дітей з вадами зору – організаційно-педагогічна діяльність, координація корекційно-педагогічної роботи, проведення спеціальних корекційних занять.

Ключові слова: професійне призначення, особистісні якості, організаційно-педагогічна робота, координація корекційно-педагогічної роботи, спеціальні корекційні заняття, документація тифлопедагога, оформлення та оснащення кабінету, під групові та індивідуальні заняття.

Успіх навчально-виховної і корекційної роботи в дошкільному закладі для дітей з вадами зору багато в чому залежить від професійної компетентності і особистісних якостей тифлопедагога. Спеціаліст-тифлопедагог повинен добре розуміти своє професійне призначення, яке полягає у наданні різноманітної корекційно-педагогічної допомоги дітям з порушеним зором. Поряд з професійними знаннями